

BLÄDDRA & SE – om Randi Annie Strands böcker.

Thomas Millroth

Ögat är en sinnlig mottagare.

Bläddra och *känna* fanns från början: codex föregick den tryckta volymen och var urboken, två träpärmor, som är förklaringen till den latinska termen, med lövtunna skivor inbundna, bestrukna med vax att skriva i med ett stift. Jag har svårt att tänka mig en mer fysisk bok.

Codex är en händelse som känns i fingrarna, och känsligheten, minnet av beröringen i muskelminnet förenar mig alltså med ett oändligt antal bläddrare och läsare långt bakåt. De komplexa bokkänslor jag upplever har ett förflutet.

Med det i minne bläddrar jag i Randi Annie Strands böcker.

Börjar gärna med *99/9 Vestervik*, <https://www.randistrand.no/boker/99-9-vestervik> 2019, som inte är hennes första, men den skiljer sig från de andra. Den innehåller text som förenar sig med fotografierna; den återger det som inte låter sig fångas av ett foto. Den avbildar vanlig vardag och påminner i sitt format om en loggbok, dagbok, bokföringsbok. Ändå är den inte alls vardaglig, i alla fall inte för mig eftersom det är ett svunnet Norge som träder fram. Ett småbruk med svindlande utsikt över fjorden, dokument från gårdens inköp och faderns tillverkning av fiskebåtar, familjefoton. När jag bläddrar vidare i Strands andra böcker finns hela tiden denna reella dokumentation i mitt minne. Detta svindlande vackra öppna landskap med sina skyar. Ekon av ett svunnet Norge; och texten i *99/9 Vestervik* är ett panorama över ett förflutet, en skönhet som kan ses som protest.

Först vill jag dröja kvar ett tag vid själva känslan att bläddra i *99/9 Vestervik*. I handen känns den som en retrospektiv loggbok med bäring på hemmakontor. Inlagans 80-gramspapper är ju sådant de flesta av oss kommer i kontakt med i våra skrivare, kopiatorer eller skrivmaskiner. Vitt, lite strävt, öppet för all den information sidorna väntar på.

Många kvitton redovisas som både fram- och baksida. Tillsammans med foton ur familjealbumet växer vardagen fram. Från det närsynta i kvittonas summor till de oändliga horisonterna i de svartvita fotografierna. Fingrarna drar omedvetet över sidorna, som om de ville känna på vidsträcktheten i de svartvita bilderna. Den nära stämningen bjuder in mig att slå mig ner bredvid personerna i boken.

Blickens gränslöshet understryks av att boken saknar pagina. Det gäller också tiden som blir en räcka år/sidor utan fokus på ett sammanfattande nu.

Särskild omsorg har Strand ägnat skriften. De satta styckena är tillbakadragna, bleka och beskrivande; blick och tanke sugs in i detta – för mig fiktiva – Vestervik. Och jag sitter kvar i fåtöljen med boken i knät med samma känsla som då någon visat mig ett familjealbum. Men det handlar ju varken om ett sådant eller en dokumentsamling. Snarare ett förtroende, kanske ett självporträtt gjort för konstnären själv. Något avlägset överlämnas som en intim gest.

Tjugofem år tidigare gjorde Strand boken *Ordakt* <https://www.randistrand.no/boker-1990-2011/ordakt> tillsammans med författaren Ivar Orvedal. De plastiga sidorna uppför sig annorlunda, de glider, slinker undan. Jag tror hon gjort så här med flit; att gripa en bok och bläddra ska inte vara bara på ett givet sätt: halkar, halt och bokstavligt undanglidande. Förbereder jag mig som vanligt och öppnar sidorna ser jag ett spegelvänt ord. Vänder, gör tvärtom, fingrarna halkar över plastsidorna, jag

tillåter mig titta lite här och där. Och det är förresten ingen ordning på orden heller, de kastar sig hit och dit, avbryter sig själva, förenar sig med delar av andra.

En oväntad visning av ordkroppar i överraskande variationer. Inget är givet eller fast; det är upp till mig att kombinera, läsa snett, halka runt i denna ovanliga spiralbundna variant av codex. Fokus blir som en (en? Varför inte två eller fler på varje glosa?) brännpunkt skiftande ord för ord.

Material och form i ett outtömligt ögonblick – om och om igen.

Tekst-tur, <https://www.randistrand.no/boker/tekst-tur> <https://www.randistrand.no/landart/tekst-tur> 2000, betar sig helt annorlunda. Bokstav för bokstav i en lång dikt av Hilde Bøyum i landskapet. Och jag behöver ju inte påpeka att mina associationer går till vyerna i Vestervik. *Tekst-tur* är en dokumentation i idékonstens anda mer än en vanlig artist's book. Den verkliga konstnärsgjorda boken uppstod då den lästes genom att betraktaren bläddrade med fötterna bokstav för bokstav i den vidsträckta naturen.

Pappret är böckernas hud under de bläddrande fingertopparna. Det blir jag varse i fotoprojektet *Forestilling*, <https://www.randistrand.no/foto-video/forestilling> 2009, och vidare i *Berøringsstrofer* <https://www.randistrand.no/boker/berøringsstrofer> som gjordes tillsammans med Ivar Orvedal, 2012, *Den største form har ingen kontur*, <https://www.randistrand.no/boker/den-storste-form> 2012, och den lilla boken *Pangea*, <https://www.randistrand.no/boker/pangea> 2012. Inlagan är hård och mycket påtaglig tack vare punktskriften. Reliefer under fingertopparna där jag inte kan orientera mig, bara förstå att så här kan ord fysiskt te sig. Och samtidigt inte låta bli att tänka på hur mycket denna fingerblommornas avlästa topografi griper ända tillbaka till den antika codex som jag reflekterade över i början av texten: den där skriften som ristades in med ett stift på de vaxöverdragna lövtunna sidorna. Och för den delen också den handsatta bokens tydliga reliefer efter typerna. Håll upp en äldre bok, smek pappret och känn orden; för övrigt kunde ju sättaren utan att titta med bara fingrarna snabbt identifiera och montera de bokstäver han för sekunden behövde. Se med handen – trä- och blytypers landskap i relief på sidorna. Det var ingen tillfällighet att denna typografiska finkänslighet gav upphov till ord som bilder eller block. Typografi – topografi.

Pappret är också böckernas rum och rymd. Du ser med fingrarna och känner med blicken. Och sällan har det varit mer påtagligt – ögonblickligt poetiskt – som med de fjunlätta japanpapper Strand använt i sviterna *Arabesk*, <https://www.randistrand.no/boker/arabesk> 2016, *Prisma*, <https://www.randistrand.no/boker/prisme> 2019-2022, och *Orbit/A*, <https://www.randistrand.no/boker/orbit-a> 2023.

Lätt svävande, ömtåligt skört, långsamt. Jag lyfter försiktigt den hårda svarta pärmen för att finna inlagan liksom helt naken och bar. Ömsint nuddar jag vid bladen, lyfter och håller andan för att med lättaste rörelse föra denna bildsida åt vänster. Färger och former blixtrar och växlar omedelbart. Kraften kommer ur långsamheten och skörheten.

Ingen paginering, ingen given följd men ändå ett växande och försvinnande som påminner mig om att andas. Sammanhanget mellan dessa lätta färgade japanpapper och de svartvita fotografierna i *99/9 Vestervik* är uppenbart; här är det oändliga landskapet men med topografin borttonad, som bleknande minnen. Sidorna ger vaga efterbilder för att strax byta skepnad efter bara några få förändringar. Rörelsen är både bläddring och att låta bli: de abstrakta geometriska formerna med sina bestämda färger öppnar djup. Och det blir ju särskilt tydligt i *Orbit/A* där bläddrandet suggererar en planetär rörelse i ett oavslutat rum. Och vänder vi dess perspektiv påminner boken om ögonens rörelser. En nära och en avlägsen rumslig rörelse. Skiftande rum som i de tidigare serierna, abstrakta

utan hållpunkter. Lättheten innehåller också spänning. Som *Metaforboken*, <https://www.randistrand.no/boker/metaforboken> 2016. En stadig volym, bokskulptur, både massiv och genomlyst med en luftig inlaga.

I *Tingbod*, <https://www.randistrand.no/boker/tingbod> 2022, har inlagan rört sig bort från de sammanhållande pärmarna och funnit en fast punkt på en vägg. Bredvid ett annat objekt som är mer flytande form. Lättheten finns där som om båda bokskulpturerna just hejdats i ett långsamt fall, ungefär som singlarde höstlöv. Dessutom minns textsidan sitt ursprung i bokrullen. Bokens barndom förkroppsligad som text i diffust drömtillstånd.

Jag har nu bläddrat i Randi Annie Strands artist's books; rötterna finns i boktryckarkonstens och själva bokens historia. Och här gör jag ett stopp och föreställer mig två topos.

Från bokens ungdom:

1625 skrev Francis Bacon:

"Vissa böcker ska smakas, andra sväljas, och några få tuggas och idisslas. Det vill sägas, en del böcker ska man bara läsa delar av; andra ska man läsa, men inte nyfiket; och ett fåtal skal läsas i sin helhet, noggrant och med uppmärksamhet."

Det låter nästan som poeten och bokkonstnären Ulises Carrión. Se där hur bokens äldsta historia går igen i de konstnärsgjorda böckerna. 1978 skrev han i *In alphabetic order*: "En bok är en serie ytor. Var och en av dessa ytor varseblivs i olika ögonblick – en bok är också en serie ögonblick." Och vidare: "[...] Den nya konstens böcker behöver man ofta INTE läsa i sin helhet. (Av)läsningen kan mycket väl avbrytas när man uppfattat bokens totala struktur." ⁱ

Det rimmar ju med att Strand också har filmat böckerna. Allt i en traditionell bok förflyktigas då i ett transparent och mjukt material. Flytande "läsningar".

Och bokens barndom:

Det är den ena positionen i obestämd tid och plats där jag tänker mig hennes böcker. Och den andra topos jag pådyvlar henne är ännu äldre. Det finns i Pompeji en fresk som föreställer en ung kvinna med skrivstift och en codex i handen – någon säger att det är Sapfo, andra att det är Sulpicia. I alla fall får det bli hon som påminner mig om skriftens fysiska drag, bokens sinnlighet:

"Tack för att du fattat mod att anförtro mig nu så mycket." ⁱⁱ

Än en gång en samtida kommentar från Carrión: "Utrymmet är den osjungna poesins musik." ⁱⁱⁱ

Bläddrat så här långt beskriver jag Strands böcker på detta vis – ristat i relief och djup, satt och gestaltat med konstförvarens fingerkänslighet – och längtan efter att boken ska möta andra och försiktigt ta en plats i rummet.

Försynt är hennes verk. Lågmält vackert verkande. Visuella viskningar. Sådana som skiftar mellan det sinnliga, alltså taktila, och sensuella, den intensiva upplevelsen av närhet.

Med olika sidor tar hon emot den bläddrande handen och närgångna blicken. Ett ord som infinner sig kommer nära bilden av landskapet, vattnets och himlens rymd. Utbredning. Och så för jag ömsint isär hennes bokrullar.

Boken före codex. *Ruller* – bläddringens urrörelse. Jag lämnar de poetiska orden så länge, de som rullas fram; att dra ut något för att blotta ett meddelande, en tid som öppnas sluts strax igen.

Med den lövtunna lätta rullen i handen flimrar för några sekunder det ord som nyss uppenbarades: "umvelting" på rosa papper, "ordefar" på grönt papper, "lauvsus" på orange papper för att ta tre exempel ur *Ordefar*, <https://www.randistrand.no/boker/ordefar> 2017, ett sidornas milda färgackord som ju matt lysas upp av texten. Och ur de andra *Ruller*, <https://www.randistrand.no/boker-1990-2011/ruller> 1992-1994, i mild ockra: "forløser", "forener" som exempel på den tydliga blytatta texten i svart.

Dessa rullade spröda men ändå spänstiga sidor är som att hålla ett ord i handen och förlösa det till en bild. En ordbild.

Och här går en annan stig i Strands böcker.

Det stora och minsta möts, förenas och brer ut sig. Rent fysiskt som i *Ruller* där ju det enstaka ordet i boktryck är en enda stor yta som vill rulla ihop sig likt en fjäril i sin kokong.

För så är ju den typografiska ordbilden. Hon skalar ofta ner den till ord som korsas, ord som väntar på att läsas, ord som vill bli bild.

Orden framträder ett och ett i *Ruller* bland annat – korsbefruktade och på vildaste humör som i konkret poesi i *Ordakt*.

Men här tillkommer en egenskap som hon har gemensam med de rullade böckerna som föregick och delvis fanns parallellt med codex. Fast hon har kombinerat de två genom att sätta texten i stället för att likt kopisten skriva för hand. Dock. Genom själva handgreppet där pappret rullas upp och spänns ut inbjuder Strands *Ruller* till långsam läsning, eftertänksamhet – det enda ordet begrundas; det påminner om bokhistoriens och andaktens lectio divina:

"Ett särskilt sätt att läsa där texten tas in teskedsvis och idisslas samtidigt som man betonar att läsningen ska ske för sin egen skull och likna en bön." ^{iv}

I sin visuella koloristiska utbredning föredrar varje rulle en viss bakgrund för att ses och läsas; ordet träder då ut och in i ditt eget rum.

Som ett rum kring ordet ser jag också liknande fenomen i andra böcker av Strand. Landskapet som brer ut sig längre än dit ögonen når. Jag tänker förstås åter på fotografierna från hemtrakten och orden i *Tekst-tur*. Och vad är den installationen om inte en väldig version som land art av *Rullerne*.

I botten ligger ändå en intim relation med själva boken som form och idé. Och artist's book-konstnären har mycket gemensamt med konstförvanten, alltså den gamle mästertyckaren i en officin; sättnings, bild, ordbild, i allt var han de sköna konsternas allierade. Och det finns fog att peka på denna linje i skapandet av artists' books. Inte minst Randi Annie Strands.

Och det syns förstås på de helt skilda banden. Och en av de bärande egenskaperna hos boken: bokstaven, satsen, den bild av satta ord som tar sin plats på sidan.

Här finns en lång tradition från Guillaume Apollinaire till Ernst Jandl; det behöver ju inte vara iögonenfallande som i barockens frontespiser. Strand verkar gärna hålla en distanserad form som litar på sinnligheten. Och så tänker jag inför de gråtonade enkla texterna i *99/9 Vestervik*. Så som de suger

in läsaren i tankar och fantasi; ungefär som om hon i första rummet velat gestalta hur hennes barndomshem kändes.

Det finns också bilder besläktade med dessa typografiska känsligheter. Hur landskapet öppnar sig och ger ett känslomässigt perspektiv till hela boken. Och just de där landskapen ser jag som viktiga då hon sträckte ut texten i på fjällvidden med hjälp av bokstäver. En tanke, en känsla, en aning kan jag se hos henne att vilja göra det omöjliga, att sensuellt skapa paralleller med ett slags oändlighet. Ett ljus eller mörker att söka i – inte i första hand att rationellt läsa av. Här ser jag ett skäl till att hon med hjälp av blindskrift gör reliefer. I *Forestilling* blir det till och med dubbelt; känsla av trevande. Mina fingrar undersöker punkter jag inte kan läsa och de varvas med galaktiska kroppar som jag inte heller kan se. Det finns något bortom mig i mörker och sökande.

Det som blir kvar är en innerlig beröring av varje sidas punkter.

I *Memoria*-serien, <https://www.randistrand.no/foto-video/memoria> foton med blindskrift 2003, blandas oskarpa bilder och vyer med punktskrift som jag vill tro förklarar vad jag bara vagt kan se. Den poetiska upplösningen i "Juledag" med alla snöflingorna är en fantastisk sammansmältning av skrift och bild till ett stilla (inre) väder.

En innerlig önskan måste finnas hos Strand att förena yttre och inre form och förändring utan att tappa sensualismen i verken. Och jag attraheras av *Den störste form har ingen kontur*. En linnebunden kassett och spiralbunden inlaga – men punktskriften växer ut till hela kartor som strävar långt utöver själva sidorna, och jag tänker förstås både på foton i *99/9 Vestervik* och *Tekst-Tur*. Utsträckningen i det senare fallet är geografisk men i *Den störste form har ingen kontur* är den ett landskap som brer ut sig i den blundande betraktaren som låter fingrarna smeka sidorna, följa punkterna, pröva gränserna.

Det är vilda landskap Randi Annie Strand skapar.

Och de är som jag ser det variationer på bokstavsformen, ordbilden.

Och därmed har hon i öga och hand själva hjärtverksamheten och den yttersta känsligheten i en bok. För jag ser de geometriska formernas föränderlighet och undanglidande karaktär i *Arabesk*, *Prisma* och *Orbit/A* som en erövring av essensen i den typografiska ordbilden; dess föränderlighet som för en handling, tanke, känsla framåt. Inget ligger still.

Som i Ernst Jandls dikt "Antipoder"^v

ett ark

och därunder

ett ark

och därunder

ett ark

och därunder

ett ark

och därunder

ett bord

och därunder

ett golv

och därunder

ett rum

och därunder

ett källarhål

och därunder

ett jordklot

och därunder

ett källarhål

och därunder

ett rum

och därunder

ett golv

och därunder

ett bord

och därunder

ett ark

och därunder

ett ark

och därunder

ett ark

och därunder

ett ark

Lager på lager, löst, genomsiktligt, öppnare.

För att ytterligare referera till Jandl så har Strand först ingenting, sedan ett språk, ett helt liv och tänkande. Minnet skärpt av sinnen, särskilt det taktila som ju känns rakt igenom hela hennes produktion. Hennes verk är som att berusa sig med det påtagliga som känns i öga och hand. Verken träder alltid fram i sammanhängande skikt.

Obegränsat, rummet som Jandl syftar på får mig tänka på att *Den störste form har ingen kontur*. Som själva skärningen av de spiralbundna bladen. Innanför den tjocka tillknäppta linnepärmen vilar inlagan. Den känns ovanligt stor och fysisk. Spiralbindningen är kortare än papprens höjd. På ett oväntat vis upplever mina ögon ändå en lätthet och harmoni som nog hänger ihop med att själva spiralens längd (18 cm) förhåller sig till pappersbredden (30 cm) som det gyllene snittet. Trots skenbar obalans och tyngd förvandlar det förhållandet arken till ett svävande tillstånd av balans. Så öppnas boken och relieftrycken skiftar mellan punktskrift och kartor. Allt skapar upplevelsen av rymd. Och: hur ser språket ut och när blir bilden språk?

Den undringen förstärks av texten som blekgrå dyker upp för att läsas och förvandlas till relief.

Jag ser variationsverken *Arabesk*, *Prisma* och *Orbit/A* som språkbyggen.

Hur geometriska former i skiftande färgställningar är jämförbara med ord, satser, kombinationer. Denna språkliga aspekt av formerna går ju tillbaka på Auguste Herbin som gick så långt att han skapade ett alfabet av geometrin, och så kombinerades de formerna till påtagliga visuella satser.

Så gör ju också Strand. Och variationen, rörligheten, att aldrig stanna i en frusen pose, varje del möter en annan och ger då upphov till nya konstellationer. Rörelsen är viktig, statisk konst betecknar ett stillastående. Föränderlighet är viktigt.

Formernas och färgernas samspel har rötter också hos Josef Albers. *Prisma* är en prismatisk formresa, en kärna är en kub i förvandling men med en öppning som kan föda nya geometriska former. Till skillnad från Albers låser inte Randi sina bilder i en mall, här dyker extra element upp som töjer formspelet och öppnar för nya oväntade språng i bildseendet.

Läs/ser ordBild, alltså – ordbilder.

Serien *Arabesk* finns i olika färgställningar. Hårda pärmar och närmast svävande inlaga av japanpapper. Geometrin kan vara illusionistisk med parallellperspektiv. Tomrummens pauser varvas med återbildade variabla former. De syns och blandas med varandra redan innan bläddringen börjar. Strand prövar språk – olika satsbyggnader i *Prisma*, *Arabesk*, *Orbit*. Som ofta i konst handlar det om vad som inte kan utsägas. Det finns inga övergångar mellan uppslag och genomförande, allt finns där då pärmen slås upp. Med en bild ser jag dessa inlagor på japanpapper som en vindil som bär med sig ett knippe dofter som jag först efter ett tag kan identifiera en och en och till slut bara har kvar som minne.

Som ofta i konst handlar det om vad som inte kan utsägas. Och det språk som då används handlar om att se, upptäcka, blottlägga, nya strukturer och rum. Att öppna och inte stänga gränser.

Så här skrev Lennart Sjögren:^{vi}

”Gång på gång tror vi oss dra upp gränser, vi tror oss ha funnit en formel, men inför ett nytt konstverk splittras våra antaganden, vi står fyllda av en ny entusiasm eller nya reservationer – gränserna måste revideras.”

Bläddraren slår igen pärmarna men böckerna förblir öppna.

- i Kalejdoskop, 1&2, 1980, översättning Sune Nordgren.
- ii Gunnar Harding, *Hardings café*, 2023, översättning Gunnar Harding, Tore Janson.
- iii Cit som ovan.
- iv Joel Halldorf, *Bokens folk*, 2023, sid 116.
- v Ernst Jandl, *Mitt skrivbord är dukat för alla*, 1993, översättning Ingemar Johansson.
- vi Lennart Sjögren, *Anteckningar om bilder*, 2008.